

19.6.2018

EOAK/2648/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

VANKIEN KULJETUKSET JUNALLA

Tarkastuspöytäkirja

Tarkastuskohde	Vankien junakuljetus
Tarkastusajankohta	29.5.2018
Osallistujat EOAK:sta	Esittelijäneuvos Anu Rita Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia
Osallistujat tarkastuskohteesta	Vartija - - - Vartija - - -

Taustaa

Vankien kuljettamisesta junan niin sanotussa vankivaunussa on vireillä 16.1.2018 saapunut kantelu (EOAK/297/2018). Tarkastusta tehtäessä ja tässä pöytäkirjassa on otettu huomioon myös kantelussa esitettyjä väitteitä sekä kanteluun saatu selvitys ja lausunto.

Kanteluun on saatu selvitystä Oulun vankilasta, josta vankivaunussa työskentelevät vartijat ovat. Lausunnon ja selvitystä omalta osaltaan on antanut Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö, joka hankki tietoja myös VR-yhtymä Oy:ltä. Keskushallintoyksikön mukaan vanginkuljetusvaunun varustelusta, huollosta ja muusta ylläpidosta huolehtii VR.

Yleistä

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta.

Tarkastus aloitettiin vankivaunun ollessa lähdössä Helsingin päärautatieasemalta. Tarkastajat matkustivat vaunussa Lahteen asti. Matkan aikana tutustuttiin vaunun tiloihin sekä keskusteltiin henkilökunnan ja vankien kanssa. Vartijat olivat kokeneita ja työskennelleet vankivaunussa pitkään.

Eduskunnan oikeusasiamies on YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) tarkoittama kansallinen valvontaelin. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Havainnot

Vanginkuljetusreitti alkaa Helsingistä ja päättyy Ouluun. Matkan kesto on Rikosseuraamuslaitoksen alkuvuodesta 2018 toimittaman aikataulun mukaan lähes yhdeksän tuntia. Matkan keston osalta on otettava huomioon myös, että lähtöasemalta kuljetukseen tulevat vangit tuodaan junaan jo noin tuntia ennen sen lähtöaikaa, joten enimmillään vanki voi olla junassa kymmenisen tuntia.

Vankivaunussa on kaksi kahden hengen selliä/osastoa ja kuusi neljän hengen selliä sekä yksi suurempi selli eli ”sumppu”, jonka kautta saapuvia vankeja sijoitellaan selleihin. Kanteluun saadun selvityksen mukaan vankipaikkoja on yhteensä 34, mikä tarkoittaa sitä, että sumppuun on laskettu paikat kuudelle vangille. Vartijoilta saadun tiedon mukaan toinen kahden hengen selleistä on varattu tupakoimattomille vangeille, toiseen sijoitetaan eri perustein erillään pidettäviä vankeja, esimerkiksi tutkinnallisten syiden vuoksi tai vangin sitä itse pyytäessä. Yksi neljän hengen selli on varattu naisvankien käyttöön.

Sellien lisäksi vaunussa on vartijoiden työtila, pieni keittiötila sekä varastotilaa. Tarkastettu vaunu oli vartijoiden kertoman mukana valmistunut vuonna 1984. Vangin kuljetukseen tarkoitettuja junavaunuja on kaksi ja toinen on valmistunut 1983.

Tarkastuspäivänä Vantaan vankila oli tuonut kuljetettaviksi viisi vankia. Heistä kolme oli menossa Mikkelin vankilaan, yksi Juuan vankilaan, jolloin hän matkustaa junalla Kuopioon asti, ja viides Sukevan vankilaan. Muita kuljetettavia ei välillä Helsinki-Lahti ollut. Tarkastajat keskustelivat neljän vangin kanssa.

Koska vankeja ei ollut enempää, kaikki oli sijoitettu selleihin yksin. Vartijoilta saadun tiedon mukaan vangit pyritään sijoittamaan väljästi, jos mahdollista. Edellä mainittuun kanteluun saadun selvityksen ja vankivaunussa nähtävinä olleiden kirjausten mukaan vankeja on kuljetettu vuosittain noin 3 700. Kun vankivaunu kulkee kaksi kertaa viikossa välin Helsinki-Oulu ja samoin kaksi kertaa välin Oulu-Helsinki, on yhtä matkaa kohti kuljetettavana keskimäärin 17–18 vankia, jos vaunu kulkee kaikkina vuoden 52 viikkona. Kulkupäiviä lienee kuitenkin juhlapyhien ym. vuoksi hieman vähemmän.

Kuvia vankivaunun käytävältä

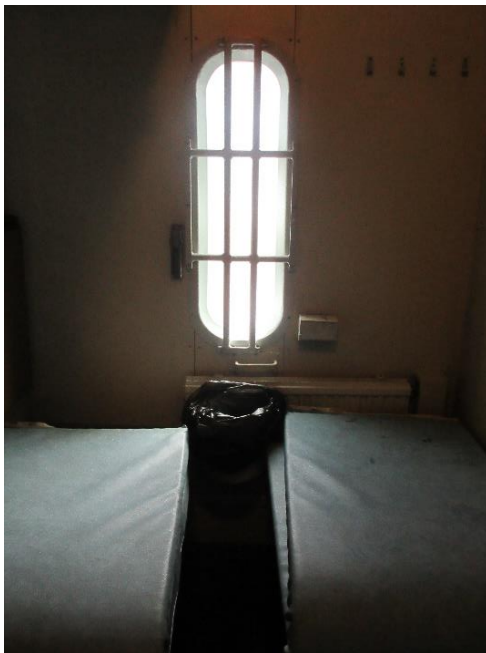
Vangit lähettävä vankila varustaa heidän mukaansa eväspussin. Mikkeliin matkustaville vangeille oli varattu yksi eväspussi kullekin lounaaksi. Pidemmälle matkustaville vangeille oli myös toinen eväspussi päivälliseksi. Pusseissa oli leipäviipaleita, sulatejuustoa, margariinia, hedelmä ja pillimehua. Lounaspussit annetaan vankien haltuun heti junan lähtiessä. Päivällistä korvaavat pussit säilytetään jääkaapissa ja ne jaetaan myöhemmin. Vartijoiden mukaan poliisi saattaa tuoda kuljetettavia, joilla ei ole lainkaan ruokaa mukana ja heitä varten varataan ylimääräisiä eväspusseja.

Kuvassa juomavesi- ja käyttövesisäiliöt

Vaunussa on kaksi vesisäiliötä. Toinen on vartijoiden mukaan käyttövesisäiliö wc:n huuhtelemista varten ja toinen on juomavesisäiliö selleissä olevia hanoja varten. Vartijoiden mukaan juomavesisäiliö huuhdellaan ja täytetään aina matkan alkaessa. Tästä huolehtii VR. Vankien matkatavaroille tarkoitettu varastossa oli suuria määriä pullovettä. Vartijan mukaan vedet ovat VR:n eikä niitä käytetä tai anneta vangeille. Vaunun keittiössä oli samaa pullovettä, jota vartijat kertoivat käyttävänsä kahvin keittämiseen. Selleissä ei ollut juomista varten mukeja. Selleissä ei myöskään ollut ilmoitusta veden juomakelpoisuudesta tai kelvottomuudesta. Tiedusteltaessa vartijoilta juomiseen tarkoitettuja mukeja löytyi ensin neljä kertakäyttöistä korvallista kahvimukia ja vähän myöhemmin reilut kymmenen mukia lisää. Edellä mainittuun kanteluun saadun selvityksen mukaan VR:n kanssa alkuvuodesta 2018 käydyssä palaverissa oli todettu, ettei vesi ole juomakelpoista, kuten ei siviileille tarkoitetuissa vaunuissakaan (palaveriin osallistujan sähköposti 6.2.2018 ja VR:n hänelle 27.2.2018 lähettämä sähköposti). Vankivaunussa työskentelevien Oulun vankilan vartijoiden kanteluun antama selvitys vaunun juomavesisäiliöstä on vastaava kuin he tarkastajille kertoivat.

Sellit ovat hyvin pieniä. Kanteluun annetun selvityksen mukaan niiden pituus ikkunaseinältä oveen on 2,10 metriä, mikä vastaa tarkastajien mittaamaa (2,079 m). Kahden hengen sellin leveydeksi on kanteluselvityksessä ilmoitettu yksi metri (tarkastajat 1,1 m) ja neljän hengen sellin leveydeksi 1,68 metriä (tarkastajat 1,6 m).

Alimpien lavereiden väliin jäävä kulkutila neljän hengen sellissä

Neljän hengen sellissä on vastakkaisilla seinillä laverit, toisella seinällä kolme päällekkäistä laveria ja toisella seinällä yksi laveri, jonka kanssa samalle seinälle on sijoitettu wc-istuin siten, että tämä laveri on lyhyempi kuin muut ja laverin päälle asetettu patja menee myös wc-istuimen päälle (kuvia jäljempänä). Kahden hengen sellissä on kaksi päällekkäistä laveria ja wc on alemman, lyhyemmän laverin toisessa päädyssä. Wc-istuinta ei ole millään tavalla eristetty muusta sellitilasta. Tosin sellit ovat niin pieniä, ettei tämä liene mitenkään mahdollistakaan.

Ilmanvaihtoa varten on oven yläpuolella katon rajassa tuloilma-aukko ja yksi poistoilma-aukko (kuva jäljempänä). Ilmanvaihto ei ole koneellinen, joten se ei ole myöskään kovin tehokas. Tyhjillään olleiden sellien 9 ja 10 ilma ei vaikuttanut erityisen huonolaatuiselta. Samoin tupakoimattomille varatussa sellissä numero 1 oli aistinvaraisesti arvioituna kohtalainen ilmanlaatu. Eräissä muissa selleissä oli selvästi voimakkaampi pinttynyt tupakanhaju. Työvuorossa olevat vartijat eivät tupakoi, mutta totesivat altistuvansa tupakansavulle sellejä avattaessa.

Vartijoiden mukaan sellien valot pidetään päällä turvallisuussyistä.

Kuvassa sellin wc-istuin jää patjan päädyn alle.

Kuvassa patjaa käännetty siten, että wc-istuin tulee esiin. Patjan päällys on rikki.

Kuvassa tulo- ja poistoilman aukot/ritilät sekä sellin valaistus. Ilmanvaihtoaukot olivat likaiset.

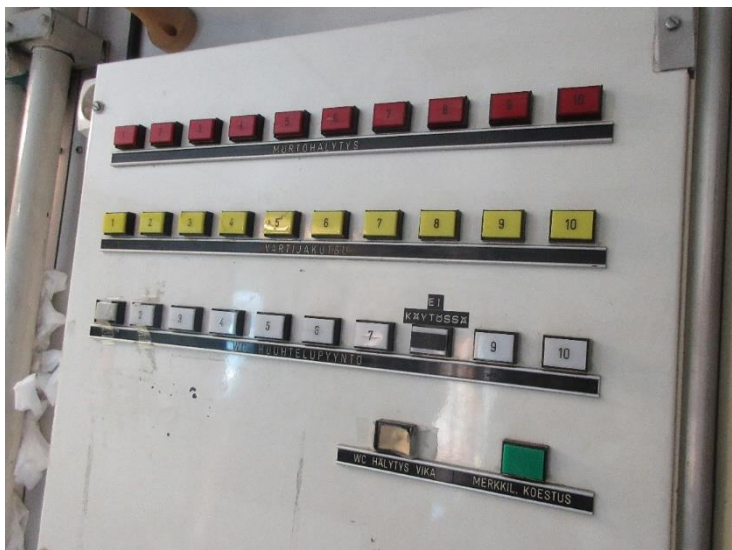
Kanteluun annetun selvityksen mukaan vaunu on lämpimällä ilmalla tukahduttavan kuuma. Sellien ikkunoita ei voi avata. Noin puolen päivän aikaan tarkastajat mittasivat lämpötilaksi 27,8 astetta yhdessä niistä selleistä, jossa oli vanki. Yö oli ollut viileä eikä ulkolämpötila oletettavasti ollut tuolloin vielä hellelukemissa. Keskusteltaessa tässä sellissä olleen ja vankivaunussa aiemminkin matkustaneen vangin kanssa hän kertoi lämpötilan olevan vielä varsin siedettävä, mutta olleen jollakin aiemmalla matkalla hyvin korkea. Kahdessa tyhjässä sellissä mitattiin lämpötilaksi 25,9 astetta ja 26,5 astetta. Mittausaika tyhjiissä selleissä oli hieman ennen kello 11.30.

Vartijoiden mukaan vankivaunun siivouksen hoitaa tätä nykyä SOL-siivouspalvelu, jonka kanssa VR on tehnyt sopimuksen siivouksesta. Siivous oli SOL:n aloittaessa jättänyt toivomisen varaa, mutta parantunut sittemmin, kun asiasta oli huomautettu. Vaunu siivotaan aina pääte-asemalle saapumisen jälkeen.

Selleissä on vartijakutsu, keskusradio ja painike, jolla voidaan pyytää vartijaa huuhtelevaan wc. Vankien pyynnöt näkyvät vartijoiden työtilassa näyttötaulussa (kuva jäljempänä) siten, että pyynnön esittäneen sellin kohdalle syttyy valo.

Kuvissa vesihanan sijainti wc-istuimen yläpuolella sekä vartijakutsupainike, wc:n huuhtelupyynnötpainike ja radion voimakkuuden säädin. Jälkimmäisessä kuvassa näkyy, että huutelupyynnötpainikkeen päällys oli rikki, mutta painiketta pystyi kuitenkin painamaan. Vartijoiden mukaan radio Nova on ainoa kanava, joka kuuluu koko matkan ajan, joten se on käytännön syistä valittu selleissä kuunneltavaksi radiokanavaksi.

Vankien hälytyksiä ja pyyntöjä osoittava näyttötaulu vartijoiden työtilassa.

Vartijoiden mukaan vanki päästetään useamman hengen sellistä asioimaan wc:ssä yksin, jos hän pyytää sitä. Tällöin voidaan käyttää vapaana olevan sellin, esimerkiksi sumpun, wc:tä.

Voimankäyttövälineinä vartijoilla on käytettävissä käsiraudat, geelimäinen sumute, etälamautin ja pistooli. Voimankäyttötilanteita on erittäin harvoin. Asiat pyritään hoitamaan keskustelemalla, missä yleensä myös onnistutaan.

Vankitietojärjestelmä ei ole käytettävissä vankivaunussa. Vartijoiden mukaan sitä oli kokeiltu, mutta tietoliikenneyhteydet eivät olleet riittävän hyvät.

Vartijoiden hallussa on vankien matkustusasiakirjat, maksukortit sekä lääkedosetit. Vankilaukkuihin pakattu omaisuus on myös vartijoiden hallussa. Vankilaukkuja ei kuljetuksen aikana avata. Vanki saa selliin mukaansa muun mukanaan olevan omaisuuden, esimerkiksi tupakointivälineet ja itse hankkimiaan elintarvikkeita. Mikkelin vankilaan matkalla olevien vankien vankilaukkuihin pakatut matkatavarat olivat pinossa käytävällä lähellä ulko-ovea. Vankien matkatavaroille on myös erillinen varasto, jonne oli sijoitettu Mikkeliä pidemmälle matkustavien vankien vankilaukut. Varastossa näytti olevan myös kirjoja, joiden vartija kertoi jääneen vangeilta junaan, sekä edellä mainittuja vesipulloja.

Kuvissa varasto ja vankilaukkuja

Selli numero 9, joka on varattu naisille, oli pinnoiltaan ikäänsä nähden suhteellisen siisti ja vaikutti siivotulta. Samoin selli numero 10, johon yleensä sijoitetaan erillään pidettäviä vankeja. Kumpikin selli oli tarkastushetkellä tyhjä.

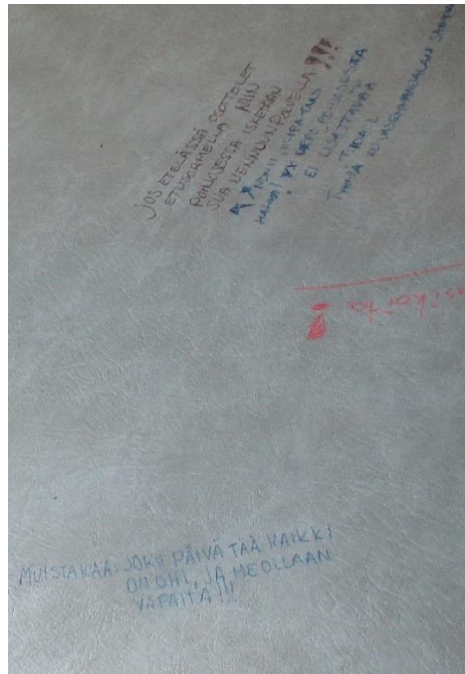
Selli numero 7 on vankivaunun suurin ja se on junaan saapuville, varsinaisiin selleihin sijoittelua odottaville vangeille tarkoitettu ns. "sumppu", joka poikkeaa tilaratkaisuiltaan muista selleistä. Siinä on kiinteät penkit seinustoilla ja muita sellejä huomattavasti enemmän lattiatilaa. Tarkastushetkellä tässä sellissä ei ollut vankeja.

Kuvassa "sumppu"

Selli numero 6, joka oli tarkastushetkellä tyhjillään, oli epäsiisti. Sellissä oli kirjoituksia seinillä. Siellä ei ollut wc-paperia. Sieltä löytyi muun muassa kampa, laverin päädyistä tupakansytytin ja laverilta Rizla-papereiden pakkaus. Vaikutti siltä, että selliä ei ollut siivottu ennen lähtöä. Muutoinkin sellissä oli pinttynyttä likaa, mikä näytti siltä, ettei selliä ollut perusteellisemmin siivottu pitkään aikaan. Radion säätönappi oli irrallaan ja hanasta oli väännetty juoksuputki irti niin, että sitä ei voinut käyttää (kuva jäljempänä). Radion ja hanan vauriot vaikuttivat tulleen yllätyksenä sellin avanneelle vartijalle.

Sellissä numero 1 oli vanki, joka kertoi olevansa tupakoimaton. Vaikka selli vartijoiden mukaan on tarkoitettu tupakoimattomille vangeille, siellä oli tuhkakuppi ja tupakantumpeja työnnettynä ylempään laverin yläpuolella olevan ilmanvaihtoaukon pellitykseen (kuva jäljempänä). Sellin ilma oli kuitenkin suhteellisen raikas verrattuna joihinkin muihin selleihin, joissa oli pinttynyt tupakan haju. Vanki kertoi tällä kertaa nimenomaisesti pyytäneensä päästä tupakoimattomille tarkoitettuun selliin. Aiemmin hänet oli asiaa tiedustelematta sijoitettu kolmen tupakoivan vangin kanssa samaan selliin.

Hanasta puuttui juoksuputki, jolloin vesi menee sellin lattialle, jos hana avataan. Oikeanpuoleisessa kuvassa kirjoituksia sellin patjassa.

Kuvassa tupakoimattomille vangeille tarkoitetun sellin kattoa. Ilmanvaihtokanavan pellityksen rakoon oli tungettu tupakantumpeja.

Useiden sellien yleisvaikutelma oli epäsiisti. Jo aiemmin mainitun roskaisen sellin numero 6 lisäksi ainakin yhden sellin lattialla wc-istuimen vieressä oli vessapaperi-arkkeja. Selleissä oli töhryjä. Osa patjoista oli likaisia ja rikki.

Sellin kattoa, ylälaveri ja patja

Patjan reuna ja pääty olivat likaiset

Edellä jo kerrotun lisäksi vangit kertoivat tarkastajille seuraavaa.

Kenellekään ei ollut kerrottu, onko sellin hanasta tuleva vesi juomakelpoista vai ei. Osa vangeista oli matkustanut vankivaunussa aiemminkin eikä juomavedestä ollut tuolloinkaan kerrottu heille mitään. Kun vangit eivät tieneet, että vettä voi vartijoiden käsityksen mukaan juoda, he eivät siten tieneet sitäkään, että vartijoilta voisi pyytää mukeja juomista varten. Vangeilla ei myöskään itsellään ollut mukana kuppia tai vastaavaa juomista varten, paitsi yhdellä vangilla tyhjä juomapullo.

Kellekään ei ollut kerrottu, että halutessaan voi päästä käyttämään wc:tä muualla kuin sellissä siten, että läsnä ei ole muita henkilöitä. Tosin kaikki vangit olivat tarkastushetkellä selleissään yksin. Toisaalta on mahdollista ja todennäköistäkin, että matkan varrelta selleihin tulee lisää vankeja. Kaksi vangeista kertoi aiemmillä matkoilla sellissä olleen useita vankeja. Tuolloinkaan ei ollut kerrottu, että vangin on mahdollista pyytää wc-käyntiä muualla, ja vangit olivatkin hoitaneet wc-asiointinsa muiden läsnä ollessa.

Kysyttäessä yksi vangeista kertoi, ettei kukaan junalle tuotavista vangeista ollut ollut sidottuna Vantaan vankilasta lähteneen autokuljetuksen aikana.

Vankien terveydenhuollon osalta tuli esiin seuraavaa.

Vartijan kertoman mukaan heille ilmoitetaan, jos vangilla on sairaus, joka vaikuttaa valvontaan tai jonka johdosta pitää osata varautua sairauskohtaukseen tms. (esim. epilepsia, diabetes).

Jos vangin terveyden kannalta ilmenee jotakin akuuttia, kutsutaan seuraavalle asemalle ensihoitoyksikkö hakemaan vanki ja pyydetään virka-apua poliisilta, joka jatkaa vangin valvontaa, kunnes saadaan Rikosseuraamuslaitoksen vartija paikalle.

Vartijoilla on mahdollisuus kieltäytyä ottamasta kuljetukseen vankia, jonka terveydentilasta he epäilevät koituvan ongelmia kuljetuksen aikana. Pääsääntöisesti nämä vangit kuljetetaan muulla kuljetusvälineellä kuin junalla. Vartija kertoi kuitenkin seuraavasta tilanteesta, jossa hän oli itse ollut mukana.

Naisvanki oli kuljetusta edeltävänä päivänä saanut epileptisen kohtauksen. Kun tämä oli tiedossa ennen kuljetusta, mukaan kuljetukseen oli annettu suppo (peräpuikko, joka on tarkoitettu lääkkeen antamiseksi peräsuolen kautta) siltä varalta, että vanki saisi kuljetuksen aikana uuden kohtauksen, kuten sitten kävikin. Vartija oli yhdessä toisen naisvangin kanssa pitänyt kiinni vangista kohtauksen ajan, jotta tämä ei satuttaisi itseään. Vartija totesi antaneensa vangille suppon, kun kohtaus oli mennyt ohi. Kysyttäessä, mihin hän sen laittoi, vartija totesi, ettei hän tietenkään itse laittanut sitä vangille vaan antoi suppon vangille, jotta tämä voisi laittaa sen. Tiedusteltaessa, oliko vanki kykenevä siihen kohtauksen jälkeen, vartija totesi, että mahdollisesti toinen naisvanki auttoi vankitoveriaan.

Vankien lääkkeet olivat asianmukaisesti doseteissa. Lääkkeet annetaan dosetista ilmenevien kellonaikojen mukaan. Dosetin pohjaan oli kiinnitetty arkki, johon oli merkitty lääkkeiden nimet, mikä onkin tärkeää, jos ensihoitoyksikkö tarvitsee tietoa nopeasti. Arkki oli asianmukaisesti käännetty niin, että vartija ei pystynyt lukemaan sitä eli hänellä ei ollut tietoa siitä, mitä lääkkeitä vangille oli määrätty.

Happipulloista on luovuttu joitakin vuosia sitten eikä sille ole saatu selitystä. Toisaalta tarvetta on erittäin harvoin. Vartija oli vain kerran koko virkaurallaan joutunut turvautumaan yhden sydänoireilevan vangin kanssa lisähappeen.

Kuljetuksista vastaavat vartijat saavat samanlaisen ensiapukoulutuksen kuin muutkin vartijat ja käyvät säännöllisesti EA-koulutuksissa. Vankivaunussa ei ole defibrillaattoria (sydäniskuria). Ensiaputarvikkeita ei käyty läpi eikä siten ole tietoa, mitä niihin kuului ja oliko tarvikkeita päivitetty.

Kannanotot

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen (jäljempänä AOA) totesi tarkastushavainnoista seuraavaa.

Vankeuslain 1 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Tutkintavankeuslaissa on vastaava säännös tutkintavankien osalta. Seuraavissa juomavettä ja wc:n käyttöä koskevissa havainnoissa on kyse ihmisarvoisen kohtelun vaatimuksen huomioon ottamisesta.

Sellien hanasta tulevan veden juomakelpoisuudesta saadut tiedot ovat ristiriitaisia. Vartijoilla on käsitys, että vesi on juotavaa. Vaunussa onkin juomavesisäiliö-niminen vesitankki, joka vartijoiden tietämän mukaan huuhdellaan ja täytetään aina ennen vaunun lähtöä. VR on kuitenkin kanteluasian selvittämisen yhteydessä antanut päinvastaista tietoa junan veden juomakelpoisuudesta.

AOA:n mukaan vankien saatavilla tulee olla juomakelpoista vettä. Myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on kanteluun antamassaan lausunnossa 14.3.2018 kiinnittänyt Oulun vankilan huomiota asiaan. Keskushallintoyksikön mukaan vankikuljetuksella tulee aina olla mukana juomakelpoista varavettä esimerkiksi pulloissa vangeille annettavaksi, mikäli vaunun juomavesisäiliö ei ole hanavedestä erillinen [millä keskushallintoyksikkö viittasi siihen, ettei hanavesi VR:n mukaan ole juomakelpoista].

AOA totesi olevan syytä selvittää, onko sellien hanoista tuleva ilmeisesti vaunun juomavesisäiliöstä peräisin oleva vesi juomakelpoista vai ei. Vaikka selviäisi, että näin olisi alun perin ollut tarkoitus olla, AOA piti perusteltuna, että veden laatu vaunujen noin 35 vuoden käyttöiän jälkeen joka tapauksessa tutkitaan.

AOA:n mukaan selleissä tulisi olla vangeille ilmoitus, voiko hanavettä käyttää juomavetenä vai ei. Tämä on erittäin tärkeää sekä siinä tapauksessa, että vettä voi juoda, että siinä tapauksessa, että vettä ei voi juoda. Kaikki tarkastajien kanssa keskustelleet vangit olivat epätietoisia tästä.

Vankien mahdollisuus saada matkan aikana juomavettä tulee AOA:n mukaan joka tapauksessa laittaa välittömästi kuntoon, tarvittaessa hankkimalla pullovettä vankien käyttöön. **AOA totesi, että vangeilla tulee ehdottomasti myös olla tieto siitä, että juomavettä on saatavilla**, tulipa se hanasta tai pullosta. Asiasta tulee tiedottaa riittävän selvästi ja ottaen huomioon myös suomen kieltä taitamattomat vangit.

Kukaan tarkastajien kanssa keskustelleista vangeista ei tiennyt, että heillä olisi mahdollisuus pyytää päästä käymään wc:ssä sellin ulkopuolella, jos sellissä olisi muitakin vankeja. Nekään vangit, jotka olivat aiemmin matkustaneet vankivaunussa samassa sellissä muiden vankien kanssa, eivät tienneet tätä. Yhden vangin mukaan tarpeet olivatkin tehty muiden läsnä ollessa.

Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio on vankilatarkastuksella vuonna 2005 kiinnittänyt vankilan huomiota vankien ihmisarvoisen kohtelun vaatimukseen, kun selvisi, että selliin, jossa oli kemiallinen wc ja myös niin sanottu palju, mutta ei muusta sellistä erillistä wc-tilaa, oli sijoitettu kaksi vankia (dnro 1827/3/05). Vangeilla ei ollut yöaikana mahdollisuutta päästä käyttämään wc:tä sellin ulkopuolella. AOA Rautio viittasi tuolloin myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuun L.L. v. Bulgaria (9.6.2005). Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan todennut, ettei voida pitää asianmukaisena sitä, että vankia nöyrytetään sillä, että hänen täytyy ulostaa yhteisessä käytössä olevaan ämpäriin sellitoverien läsnä ollessa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan niin voitiin menetellä vain erityisissä tilanteissa, joissa käynti wc:ssä voisi aiheuttaa konkreettisen ja vakavan turvallisuusriskin.

AOA totesi voivansa yhtyä tähän. Hänen mukaansa ei ole vankien ihmisarvoa kunnioittavaa kohtelua, jos heidän tulee asioida wc:ssä muiden vankien läsnä ollessa. Tämä loukkaa vakavasti myös vangin yksityiselämän suojaa. Tilanne on halventava paitsi wc:tä käyttävän vangin myös muiden sellissä olevien vankien kannalta ottaen huomioon sellien huomattavan ahtauden sekä heikon ilmanvaihdon. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa suunniteltu näkö- tai roiskesuoja ei muuta tilannetta muuksi. **Vankien tulee olla mahdollista käyttää erillistä wc-tilaa muiden henkilöiden läsnä olematta ja heillä tulee olla tieto tästä mahdollisuudesta.** AOA totesi, ettei hänellä ole perusteita epäillä vartijoiden kertomaa, että vanki pääsee pyynnöstä käyttämään wc:tä yksin. Tilanne, jossa vangit eivät tiedä tästä mahdollisuudesta, vastaa kuitenkin kutakuinkin sitä, ettei mahdollisuutta ole. Asiasta tulee tiedottaa riittävän selvästi ja ottaen huomioon myös suomen kieltä taitamattomat vangit.

Tarkastuksella havaittiin sekä rikottu vesihana että irronnut radion äänenvoimakkuuden säädin. Tarkastajat eivät käyneet järjestelmällisesti läpi kaikkia hälytys- ja säätölaitteita, vaan kyse oli satunnaisesta havainnosta. Viat vaikuttivat olleen vartijoille yllätys. Kanteluun saadun selvityksen mukaan vartijakutsun, wc-painikkeen tai radion ollessa epäkunnossa tehdään vikailmoitus VR:n huoltoon, joka tarttuu toimeen. AOA totesi, ettei hänellä ole aihetta epäillä tätä. **AOA:n mukaan olisi lisäksi perusteltua, että vankivaunun hälytys- ja muiden teknisten laitteiden toimintakunto tarkastettaisiin säännönmukaisesti, mieluiten aina kuljetuksen päätyttyä.** Ei liene mitenkään poikkeuksellista, että laitteita on vahingoitettu tai että niihin jo ikänsäkin puolesta tulee vikaa. Vartijakutsun osalta myös lainsäädäntö edellyttää toimivaa hälytyslaitetta.

Tarkastuspäivänä selleissä oli sekä siivoamattomia roskia että pinttynyttä, vanhaa likaa. Laveiden päällä olevat patjat olivat osittain likaisia, kirjoituksin sotkettuja tai päälykseltään rikkinäisiä. VR on kanteluasiassa ilmoittanut keskushallintoyksikölle, että puhtaanpidon haasteena on pitkä reitti, jossa asiakkaita vaihtuu matkan varrella eikä välisiivousta voida järjestää. Tarkastushetkellä juna oli kuitenkin juuri lähtenyt Helsingistä eikä kukaan ollut vielä matkustanut selvästi siivomatta jätetyssä sellissä. **AOA:n mukaan siisteydestä ja esimerkiksi patjojen kunnosta tulisi pitää parempaa huolta.** Vankivaunun vartijat voisivat omalta osaltaan kiinnittää huomioita siihen, onko siivous ja sellivarustuksen kunto riittävä, ja tarvittaessa pyytää toimenpiteitä asiassa.

Sekä vankivaunun henkilökunnan että vankien mukaan vaunu voi kesällä olla tukahduttavan kuuma. Tarkastajien huomiota kiinnitti se, että ilmanvaihtokanavat olivat ainakin päältä päin osittain liasta tai pölystä mustia. Kanteluun saadun selvityksen mukaan ilmanvaihto on painovoimainen ja vain raittiin tuloilman nopeutta voidaan säätää. AOA totesi, että ilmanvaihdon ongelma on epäilemättä vaikea ratkaista. Hän **kehotti kuitenkin vielä selvittämään, onko sellien liialliselle kuumuudelle tehtävissä mitään.** Vaunussa olevan käytävän molemmissa päissä on ilmeisesti pieni avattava ikkuna ja sellien ovet on mahdollista avata raolleen ja lukita oven yläreunassa olevalla salvalla siten, että sellistä ei kuitenkaan pääse ulos. Voisiko esimerkiksi tällaisilla toimilla lisätä ilmanvaihtoa kuumimpina päivinä edes hiukan? **AOA:n mukaan myös ilmanvaihtokanavien puhdistustarvetta tulisi selvittää.**

Kaksi tarkastajien kanssa keskustelleista vangeista kertoi olevansa tupakoimattomia. Vankien tästä ja aiemmista matkoista kertoman perusteella tarkastajille jäi vaikutelma, ettei vangeilta selleihin sijoitettaessa tiedusteltaisi, haluavatko he selliin, jossa ei tupakoida. Huomiota kiinnitti myös se, että tupakoimattomille vangeille kerrottiin olevan varattuna vain yksi kahden hengen selli, jossa siinäkin näytti sellissä olevien tupakantumppien perusteella joskus tupakoidun. **AOA totesi, että tupakoimatonta vankien ei tule vastoin tahtoaan sijoittaa tupakoivien vankien kanssa samaan selliin. Kyseessä on asia, jota vangilta tulee tiedustella.** Vanki ei välttämättä huomaa oma-aloitteisesti ottaa asiaa esiin. Vaikka monet vangit tupakoivat, AOA kehottaa myös harkitsemaan, voisiko tupakoimattomille tarkoitettuja sellejä olla enemmän kuin yksi kahdelle hengelle tarkoitettu.

Vankivaunua koskevassa kantelussa kantelija esitti, että vankien matkan aikana saama ruokamäärä on liian pieni. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on tältä osin todennut lausunnossaan seuraavaa.

”Rikosseuraamuslaitoksen määräyksessä ruokahuollosta ja ruokavalioista (8/004/2015) on erikseen käsitelty ruokailua kuljetusten aikana (kohta 2.4.)

Matkustuspäivän aikana vangille pyritään antamaan ainakin yksi lämmin ateria joko ennen matkaa tai matkan päättyessä. Vangille, joka on matkalla siten, ettei hän voi ruokailla vankilassa normaaleina ruoka-aikoina, on varattava matkaevästä vastaanottavaan vankilaan saakka tai kunnes hänet siirretään poliisiin huostaan. Evästä on varattava niin, että jokaista pois jäävää ateriaa kohti annetaan eväspakkaus. Eväspakkauksen sisällöstä annetaan ohjeet ruokalistan yhteydessä. Eväspakkaukset on säilytettävä elintarvikelainsäädännön mukaisessa säilytyslämpötilassa.

Oulun vankilan selvityksen mukaan kuljetukselle vangin mukaan annetaan lounas-, sekä iltapalapuski riippuen matkan kestosta. Kuljetuksella mukana olevat varaeväät on tarkoitettu pääasiassa poliisivankilasta tuleville. Eväspakkauksen sisältö pitäisi tällä hetkellä olla seuraavanlainen: Mehua tai maitoa 4 dl, leipää 150–200g, jääkaappimargariinia 20 g, juustoa tai sulatejuustoa 50 g taikka makkaraa tai muuta leikkelettä 70 g, hedelmä tai kasvis. Yhdenvertaisuussyistä pakkauksen sisältö tulisi olla aina sama kaikissa vankiloissa. Keskushallintoyksikön käsityksen mukaan vankiloiden keittiöillä yleensä yritetään varautua niin, että aiemmin valmistettua ruokaa on jäljellä ja lämmitetään kuljetuksesta saapuville.

Mikäli kuljetuksen ajat ovat haastavat, niin silloin annetaan eväspussi. Keskushallintoyksikkö on uudistamassa vankien ruokahuoltoa kokonaisuudessaan Leijona Cateringin kanssa. Tarkoituksena on tässä yhteydessä saada eväspussinkin sisältöön ratkaisuja. Mahdollisesti eväspussissa voisi olla esimerkiksi kuivaruoka-aineita, joihin lämmintä vettä lisättäessä saadaan aikaan hyvä lämmin ruokakin.”

Vankeuslain 7 luvun 5 §:n mukaan vankien ruokahuolto on järjestettävä siten, että vangit saavat terveellisen, monipuolisen ja riittävän ravinnon. Tutkintavankien osalta on säädetty vastaavasti.

AOA totesi, että eväspussin sisältö on niukahko eikä vaikuttaisi vastaavan ruokamäärältään lämmintä ateriaa, jota eväspussi on ajateltu korvaamaan. Erityisesti jos vangilta jää matkallaolon vuoksi useampi lämmin ateria väliin, kuten vankivaunun pitkän reitin takia on mahdollista, päivän ruokamäärä muodostuu vähäiseksi. **AOA kehotti harkitsemaan matkaeväiden määrällistä ja laadullista riittävyttä**, kuten keskushallintoyksikkö on jo ilmoittanut aikovansakin tehdä. **Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen, että sellaisten vankien, joiden terveydentila edellyttää tiettyä ruokavaliota (kuten diabeetikot), tarpeet on huomioitu.**

Terveydenhuollon toteutuminen kuljetuksen aikana

AOA ei pidä asianmukaisena, että vankikuljetusvaunulla kuljetetaan vankeja, joilla on sellaisia sairauksia, jotka edellyttävät erityistä seurantaa ja joihin liittyy kohtausriski. **AOA katsoo, että kuljetettavan terveysriskin arvioiminen ei kuulu kuljetuksista vastaaville vartijoille vaan terveydenhuollon ammattihenkilölle**, lähinnä Vankiterveydenhuollon yksikön lääkärille.

Tarkastuksen aikana ei erikseen selvitetty sitä, miten vangin terveystietojen antamisen lainmukaisuus on toteutettu tilanteissa, joissa vankivaunussa työskenteleville vartijoille annetaan tietoa vangin sairauksista, jotta kuljetus voidaan toteuttaa turvallisesti. Tietoa tarvitaan myös silloin, kun vartija ottaa kantaa siihen, onko vankia turvallista kuljettaa huolimatta jostakin terveysriskistä. Vanki voi antaa nämä tiedot itse, jolloin ongelmaa ei ole. Muuten lähtökohtaisesti muilla kuin potilaan hoitoon osallistuvilla ei ole oikeutta potilaan terveystietoihin ilman potilaan kirjallista suostumusta. **AOA totesi, että silloin kun vankiterveydenhuollosta annetaan vankipotilaan terveyteen liittyviä tietoja, tulisi se tapahtua potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 luvun 13 §:n mukaisesti vangin nimenomaisella, kirjallisella suostumuksella.**

Vankivaunua koskevassa kantelussa esitettiin, että junassa ei anneta särkylääkettä. Tarkastuksen ja kanteluun saadun selvityksen perusteella ei ole syytä epäillä, etteikö vangeille annettaisi heidän mukanaan olevia lääkkeitä sen mukaisesti kuin lääkedosettiin on annosteltu. Selvityksessä kerrottiin myös, että mikäli lääkkeet ovat jääneet vankilaan ja on akuutti tarve, lääkitys järjestetään lähimmästä radan varressa sijaitsevasta vankilasta. Kantelija on ilmeisesti tarkoittanut reseptittä saatavilla olevia vangin äkilliseen kipuun, esimerkiksi päänsärkyyn, pyytämiä särkylääkkeitä. Selvityksessä esitetty ei ilmeisesti tarkoita tällaista tilannetta, vaan lääkärin vangille ennalta määräämiä lääkkeitä. Tätä kysymystä ei tarkastuksella selvitetty.

Oikeusasiamiehen kansliassa on omana aloitteena selvittävänä käsikauppalääkkeiden, ilman reseptiä saatavien särkylääkkeiden saaminen vankilan asuinosaistoilla. Asia otettiin tutkittavaksi, kun erään vankilatarkastuksen yhteydessä ilmeni, että vankiterveydenhuollosta ei enää toimitettu näitä lääkkeitä asuinosaistoilla annettavaksi. Syynä oli se, että vartijat jättivät usein merkitsemättä lääkkeitä antamisen, mikä vaaransi potilasturvallisuuden. Apulaisoikeusasiamies on tarkastusten johdosta esittämissään kannanotoissa pitänyt tärkeänä, että näitä lääkkeitä olisi saatavilla, jotta vanki ei joutuisi kohtuuttomasti odottamaan helpotusta ajankohdina, jolloin poliklinikan henkilökuntaa ei ole paikalla. **AOA suositti, että myös vankikuljetusvaunussa olisi hyvä olla olemassa varalla särkylääkettä. Lääkkeen antaminen tulee kui-**

tenkin aina merkitä siten, että se tulee myös terveydenhuollon tietoon. AOA pyytää selvittämään, miten vankivaunussa menetellään ilman reseptiä saatavien särkylääkkeiden antamisen suhteen.

AOA suositti myös, että vankikuljetusvaunussa olisi defibrillaattori (sydäniskuri). Tämä nimenomaan sen vuoksi, että kuljetuksen aikana ei ole mahdollista saada ensihoitoyksikköä paikalle välittömästi.

Yksityisyyden toteutumista edistävät ja haittaavat käytännöt

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian vuositeema 2018 on oikeus yksityisyyteen. Teeman osalta tällä tarkastuksella havaittiin seuraavaa.

Wc:n käyttö tulee järjestää vangin yksityisyyden suojaa kunnioittavalla tavalla. Lääkitystiedot oli asianmukaisesti liitetty lääkedosettiin siten, että vartija ei pystynyt lukemaan niitä.

Toimenpiteet

Apulaisoikeusasiamies saattaa Oulun vankilan ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon edellä mainitut tarkastushavainnot ja kannanotot.

Apulaisoikeusasiamies pyytää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä ilmoittamaan 28.9.2018 mennessä, mihin toimenpiteisiin kannanotot ovat antaneet aiheita.

Lisäksi apulaisoikeusasiamies saattaa Vankiterveydenhuollon yksikön tietoon edellä mainitut terveydenhuoltoon liittyvät tarkastushavainnot ja kannanotot.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Anu Rita
esittelijäneuvos